

- سرشناسه: حیدری نیک، مجید، ۱۳۳۹ -
- عنوان و نام پدیدآور: درس‌نامه تاریخ تحلیلی اهل بیت (ع) / مجید حیدری نیک.
- مشخصات نشر: قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ع)، ۱۳۹۲.
- فراست: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ع)، ۹۷.
- شابک: پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی (ع)، ۶۳.
۹۷۸-۹۶۴۲۱۹۵-۷۵۴-۶
- وضعیت فهرست نویسی: فیبا
- یادداشت: کتابنامه
- موضوع: اسلام -- تاریخ
- موضوع: اسلام -- تاریخ -- آزمون‌ها و تمرین‌ها
- رده بندی کنگره: B۱۱۷/ح۹۲۴ ۱۳۹۲
- رده بندی دیویی: ۲۹۷/۹۱۲
- شماره کتابشناسی ملی: ۳۴۰۰۷۰۴

درس نامه تاریخ تحلیلی اهل بیت علیهم السلام

www.ketab.ir

مجید حیدری نیک

پژوهشگاه بین المللی
المصطفی صلی الله علیه و آله

درس نامه تاریخ تحلیلی اهل بیت (ع)

مؤلف: مجید حیدری نیک

چاپ اول: ۱۳۹۲ اش / ۱۴۳۵ ق

ناشر: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی (ع)

● چاپ: زلال کوثر ● قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰

حق چاپ ای ناشر محفوظ است.

مراکز فروش:

- قم، چهارراه شهدا، خیابان علمایی (حجتیه)، نیش کوچه ۱۸، تلفکس: ۰۲۵-۳۷۸۳۹۳۰۵۹
- قم، بلوار محمدامین، سرامیک الاره، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۳۳۱۰۶ - فکس: ۰۲۵-۳۲۱۳۳۱۴۶
- تهران، خیابان انقلاب، بین خیابان وصال شیرازی و قلابس، نیش کوچه اسکو، پلاک ۱۰۰۳، تلفن: ۰۲۱-۶۶۹۷۸۹۲۰
- مشهد، خیابان امام رضا (ع)، خیابان دانش شرفی، پلاک دانش ۱۵ و ۱۷، تلفن: ۰۵۱۱-۸۵۴۳۰۵۹

pub.miu.uc.ir miup@pub.miu.uc.ir

با سپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید اثر یاری رساندند.

● صفحه آرا: سید جاوید حسینی	● ناظر گرافیک: مسعود مهدوی	● مدیر انتشارات: محمدسعید پناهی
● ویراستار: جواد چناری	● ناظر چاپ: نعمت الله یزدانی	● معاونت تولید: تورج روحانی
● نمونه خوان: جواد حاج حسینی	● آماده ساز: سید محسن عمادی	● ناظر تولید: جعفر قاسمی ابهری
		● ناظر فنی: محمدباقر شکر

سخن ناشر

تحولات اجتماعی و مقتضیات نوپدید دانش‌ها و پدید آمدن دانش‌های نو، نیازهایی را به وجود آورده که پاسخ‌گویی به آن، ایجاد رشته‌های تحصیلی جدید و تربیت چهره‌های متخصص را ضروری می‌نماید. از این رو کتاب‌های آموزشی نیز باید با توجه به این دگرگونی‌ها تألیف شود.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی اقتضا دارد که دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه‌چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

از طرفی بالندگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه نشاط علمی مراکز آموزشی را در پی دارد. در این بستر، حوزه‌های علوم دینی به برکت انقلاب شکوهمند اسلامی،

سالیانی است که در اندیشه اصلاح ساختار آموزشی و بازنگری متون درسی‌اند. «جامعه المصطفی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم العالمية» به عنوان بخشی از این مجموعه که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است. «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم» با قدردانی و سپاس از فاضل ارجمند جناب آقای مجید حیدری‌نیک مؤلف کتاب درس‌نامه تاریخ تحلیلی اهل‌بیت علیهم‌السلام و تمام عزیزانی که در تولید این اثر همیاری و همفکری داشته‌اند، آن را به جویندگان فرهنگ و اندیشه ناب اسلامی تقدیم می‌کند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم

www.ketab.ir

مقدمه پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

حقیقت‌مداری اصیل‌ترین و زیباترین راز هستی و حقیقت‌طلبی ماندگارترین و برترین گرایش آدمی است.

داستان پر رمز و راز حقیقت‌جویی بشر، سرشار از هنرنمایی مؤمنان، مجاهدان و عالمانی است که با تمسک بر پای‌بندی به حقیقت بی‌متها، در مصاف بین حق و باطل، سربلندی و شرافت ذاتی حق را نهان ساخته‌اند و در این میان، چه درخشندگی چشم‌نوازی در اسلام عزیز است که علم را به ذات خود، شرافتمند و فخیم دانسته و از باب تا محراب، کائنات را سرای علم و عالم و معلوم می‌نمایاند و در مکتب آن، جز اولوالعلم و راسخان در مسیر طلب دانش، کسی را توان دست‌یابی به گنجینه‌های حکمت نیست.

علم برخاسته از وجدان پاک و عقل سلیم، در پرتو انوار آسمانی وحی، هم به فرد کمال انسانی، عظمت روحی و رشد معنوی می‌بخشد و فکر، اندیشه و خیال او را به پرواز درمی‌آورد، و هم جامعه را سمت و سوی سعادت‌مندان بخشیده و آن را به جامعه‌ای متمدن و پیشرو متحول می‌کند. بی‌توجهی یا کوتاه‌فکری است اگر فرد و جامعه‌ای به دنبال عزت، استقلال، هویت، امنیت، سعادت و سربلندی

مادی و معنوی باشد، اما آن را در صراطی غیر از حقیقت‌طلبی، علم‌اندوزی و حکمت‌مداری الهی طلب نمایند.

انقلاب سراسر نور اسلامی ایران که داعیه جهانی‌سازی کلمه الله و برپایی تمدن جهانی اسلام را داشته و فروپاشی و افول تمدن‌های پوشالی غرب و شرق را به نظاره نشسته است، با اندیشه فقاهتی در اداره حکومت و نظریه متری «ولایت فقیه»، طرازی از مسئولیت‌ها و مأموریت‌های حوزه‌های علمیه و روحانیت را عرضه نمود که امید و نشاط را نه تنها در شیعیان و مسلمانان، بلکه در دل تمامی آزادی‌خواهان و حق‌طلبان سراسر جهان زنده ساخت.

در این راستا، رهبر فرزانه انقلاب (مدظله) با عزمی مصمم و با تمامی توان، همچون پیر و مراد خود خمینی (ره)، در صحنه حاضر شده و با تأکید بر اهمیت و فوریت این حرکت فراگیر به وقفه، همه توانمندی‌ها و اراده‌ها را جهت تحقق جنبش نرم‌افزاری و نهضت تولید علم و تحول در علوم انسانی و نیز یافتن راه‌های میان‌بر و دانش‌افزا راهبری و رصد می‌کنند.

جامعه المصطفی (ص) العالمية، نمادی درخشان از این رسالت جهانی و همت بین‌المللی انقلاب اسلامی است که بار مسئولیت تربیت مجتهدان، عالمان، محققان، متخصصان، مدرسان، مبلغان، مترجمان، مربیان و مدیران پارسا، متعهد و زمان‌شناس را بر دوش داشته و با تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی و قرآنی و گسترش مبانی و معارف اسلامی، به نشر و ترویج اسلام ناب محمدی (ص) و معارف بلند و تابناک مکتب اهل بیت (علیهم‌السلام) جامه تحقق می‌پوشاند.

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی (ص) نیز که مهم‌ترین و گسترده‌ترین مجموعه پژوهشی المصطفی (ص) است، بومی‌سازی و بازتولید اندیشه دینی معاصر، متناسب با نیازها و اقتضائات عرصه بین‌الملل، تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی، گشودن

افق‌های جدید فکری و معرفتی در دنیای معاصر، پاسخ‌گویی به مسائل و شبهات فکری و معرفتی مخاطبان و تأمین و تدوین متون و منابع درسی و کمک‌درسی، به‌ویژه با رویکرد اسلامی‌سازی علوم و پشتیبانی علمی از فعالیت‌های سازمانی المصطفی ﷺ را از جمله مأموریت‌ها و تکالیف خود می‌داند.

اثر علمی پیش رو نیز به همت مؤلف محترم حجة الاسلام والمسلمین جناب آقای مجید حیدری‌نیک و برای دوره کارشناسی رشته تاریخ اسلام، در چارچوب اهداف و برنامه‌های پژوهشگاه و مبتنی بر نیازسنجی‌های صورت گرفته، تهیه و تدوین شده است. در پایان لازم است ضمن ارج نهادن به تلاش‌های خالصانه مؤلف محترم، از کلیه دست‌اندرکاران محترم آماده‌سازی و انتشار این اثر ارزشمند، به‌ویژه همکاران محترم مرکز بین‌المللی نشر و ترجمه المصطفی ﷺ و همه عزیزانی که به نحوی در تدوین و انتشار آن نقش داشته‌اند، کمال تشکر نمایم و از خداوند متعال برای ایشان و همه خادمان عرصه تبلیغ و نشر مفاهیم و معارف دینی، آرزوی بهروزی، موفقیت و سعادت نمایم.

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۲۵
بخش اول: مباحث ابتدائی و پیش‌نیازهای درس تاریخ تحلیلی اهل بیت (ع)	
۱. مبانی تقسیم‌بندی تاریخ اسلام.....	۳۱
درآمد.....	۳۱
انواع تقسیم‌بندی‌ها.....	۳۲
معیار اصیل.....	۳۲
۲. تعریف، اقسام و فایده تاریخ.....	۳۹
درآمد.....	۳۹
تاریخ نقلی.....	۴۰
علم تاریخ.....	۴۰
روش تحقیق در علم تاریخ.....	۴۰
۱. استفاده از منابع اصیل.....	۴۱
۲. توجه به تشابهات تاریخی.....	۴۱
۳. یافتن موازین.....	۴۲
الف) شناخت اهداف رسول خدا (ص) و ائمه (ع).....	۴۲
ب) رابطه ائمه (ع) با مردم.....	۴۳
۴. دستیابی به اصول.....	۴۳
۵. طرح سؤال و دستیابی به تدابیر رهبران دینی.....	۴۳
۶. همراهی با تقارن‌ها و تعلیل‌ها و تحلیل‌ها.....	۴۴

۴۶		فلسفه تاریخ
۴۷		فایده تاریخ نقلی
۴۷		۱. منبع شناخت
۴۸		۲. احیاگر تفکر
۴۸		۳. ثبات آور قلب و هدف‌بخش
۴۸		۴. منبع اجتهاد
۴۹		فایده علم تاریخ
۴۹		۱. شهود و برخورد مستقیم با حوادث
۴۹		۲. خلوص حوادث و حصول دیدگاه جامع درباره آن
۵۰		۳. عبرت و پندآموزی
۵۱		فایده فلسفه تاریخ
۵۱		۱. موضع‌گیری مناسب در برابر حوادث
۵۱		۲. تغییر سرنوشت جوامع با فکری سنت‌های تاریخی
۵۵		۳. تاریخ‌نگاری مسلمانان
۵۵		درآمد
۵۶		انگیزه مسلمانان از نگارش تاریخ
۵۶		۱. میراث تاریخی اعراب
۵۷		۲. تأثیر مباحث تاریخی قرآن
۵۷		۳. لزوم بهره‌گیری از سنت پیامبر
۵۷		۴. توجه حاکمان به تاریخ
۵۸		۵. تأثیر نوشته‌های تاریخی سایر اقوام
۵۹		گونه‌های تاریخ‌نگاری مسلمانان
۵۹		۱. سیره‌نگاری
۶۰		۲. تاریخ‌نویسی عمومی و تقویمی
۶۰		۳. تک‌نگاری
۶۰		۴. تاریخ‌نگاری بر اساس نسب‌شناسی
۶۱		۵. سبک خبری و پیوسته
۶۱		۶. تاریخ‌نگاری محلی

۶۱	۷. تاریخ‌نگاری فرهنگی و اجتماعی.....
۶۲	آشنایی با مورخان مشهور.....
۶۳	۱. قرن دوم هجری.....
۶۳	الف) محمد بن اسحاق (۱۵۰ق).....
۶۳	ب) ابومخنف (۱۵۷ق).....
۶۳	ج) محمد بن عمر واقدی (۲۰۷م).....
۶۴	۲. قرن سوم هجری.....
۶۴	الف) بلاذری (۲۸۹ق).....
۶۴	ب) ابوحنیفه دینوری (۲۸۲ق).....
۶۴	ج) یعقوبی (۲۸۴ق).....
۶۵	د) ابن قتیبه دینوری (۲۷۶ق).....
۶۵	۳. قرن چهارم هجری.....
۶۵	الف) طبری (۳۰۰ق).....
۶۶	ب) مسعودی (۳۰۱ق).....
۶۶	ج) ابوالفرج اصفهانی (۳۵۳ق).....
۶۶	د) شیخ مفید (۴۱۳ق).....
۶۷	۴. قرن پنجم.....
۶۷	ابن مسکویه (۴۲۱ق).....
۶۷	۵. قرن پنجم به بعد.....
۶۷	الف) طبرسی (۵۴۸ق).....
۶۸	ب) ابن اثیر (۶۳۰ق).....
۶۸	ج) اربلی (۶۹۲ق).....
۶۸	د) ابن کثیر (۷۷۴ق).....
۶۸	ه) ابن خلدون (۸۰۸ق).....
۶۹	و) سیوطی (۹۱۱ق).....
۶۹	ز) میرخواند (۹۰۳ق).....
۶۹	ح) خواندمیر (۹۴۲ق).....
۶۹	۶. مورخان معاصر.....
۶۹	الف) استاد شهید مطهری.....
۷۰	ب) استاد مصباح یزدی.....

- ج) استاد شهیدی ۷۰
- د) علامه عسگری ۷۰
- ه) علامه جعفر مرتضی عاملی ۷۰

بخش دوم: بررسی تحلیلی جامعه بعد از رحلت پیامبر ﷺ

۱. اقدامات پیامبر ﷺ برای جانشینی پس از خود ۷۵
- درآمد ۷۵
- معرفی جانشین ۷۶
۱. آیات قرآنی ۷۶
- الف) آیه تبلیغ ۷۶
- ب) آیه مباهله ۷۸
۲. احادیث فراوان ۷۹
- الف) حدیث ثقلین ۷۹
- ب) سایر آداب ۸۰
۳. تذکرات پراکنده ۸۱
۴. کوبیدن مخالفان ۸۱
۵. فرستادن علی علیه السلام به یم ۸۳
۶. ماجرای تبوک ۸۳
۷. جمع‌بندی مکتب در روز غدیر ۸۴
۸. روشن نمودن خط ولایت ۸۵
۹. پاک‌سازی مدینه برای رهبری آینده ۸۵
۱۰. کنارزدن خط انحرافی ۸۷
۱۱. علایم راه ۸۷
۲. تحلیل روی گردانی سران و مردم از ولایت علی علیه السلام ۹۳
- درآمد ۹۳
- مدینه و رحلت پیامبر ۹۴
۱. حیرت و نگرانی ۹۴
۲. کمبود یاران توانمند و مخلص ۹۶
۳. حاکمیت نظام قبیله‌ای ۹۸

۱۰۰	۴. کینه از علی علیه السلام
۱۰۲	۵. نوپا بودن اسلام.....
۱۰۴	۶. گروه نفاق.....
۱۰۶	اقدامات گروه نفاق برای گرفتن قدرت.....
۱۰۶	۱. ترور ناکام.....
۱۰۶	۲. انکار وفات رسول.....
۱۰۷	۳. تغییر نقشه.....
۱۰۸	۴. علت گرد آمدن انصار در سقیفه.....
۱۰۸	الف) ترس از قدرت قریش.....
۱۰۸	ب) آگاهی از قدرت و نفوذ باند نفاق.....
۱۰۸	ج) شنیدن شایعاتهای پیامبر.....
۱۰۹	د) نبود اشتغال «سعد بن معاذ» در بین انصار.....
۱۰۹	ه) نفاق سران و شرافان انصار.....
۱۰۹	۵. سخنرانی ابوبکر در سقیفه.....
۱۱۰	۶. حيله.....
۱۱۱	۷. کودتا.....
۱۱۱	اقدامات گروه نفاق برای تثبیت قدرت.....
۱۱۱	۱. قدرت نظامی.....
۱۱۲	۲. برخورد با توده مردم.....
۱۱۳	۳. برخورد با مخالفان (به صورت انفرادی یا گروهی).....
۱۱۹	۳. گام‌های حضرت زهرا علیها السلام در دفاع از ولایت.....
۱۱۹	درآمد.....
۱۲۰	حرکت‌های فردی.....
۱۲۰	۱. استنصار.....
۱۲۲	الف) بیعت عقبه.....
۱۲۳	ب) واقعه غدیر.....
۱۲۳	ج) حدیث منزلت.....
۱۲۴	۲. پاسداری.....

۱۲۶	۳. افشاگری در مسجد مدینه (خطبه فدکیه)
۱۲۷	۴. بایکوت
۱۲۸	۵. هشدار (سخنانی در هنگام بیماری خطاب به زنان انصار)
۱۲۹	۶. احیای خاطرات
۱۳۰	۷. سرشک انقلابی
۱۳۲	۸. پایگاه بیداری (بیت الاحزان)
۱۳۳	۹. اعتراف
۱۳۴	۱۰. سفارش‌های کوبنده
۱۳۵	۱۱. چراغی در تاریکی
۱۳۶	۱۲. تسلا بخشی
۱۴۳	۴. موضع‌گیری علی علیه السلام با مسئله خلافت
۱۴۳	درآمد
۱۴۴	اقدام‌های علم علیه السلام در برابر خلفا
۱۴۴	۱. حفظ مکتب و تدبیر مسلمانان
۱۴۴	الف) جمع‌آوری قرآن
۱۴۵	ب) کناره‌گیری از حق خور و بایکوت
۱۴۷	۲. حفظ جان خود - به عنوان حجت خدا - با تقیه
۱۴۷	الف) اطمینان دادن به خلفا درباره عدم درگیری
۱۴۷	ب) نام‌گذاری برخی فرزندان به اسم خلفا
۱۴۷	ج) عبادت و گوشه‌گیری
۱۴۸	د) یاری کردن خلفا در امور قضایی، فرهنگی و سیاسی
۱۴۸	یکم) قضاوت
۱۴۸	دوم) امور فرهنگی
۱۴۹	سوم) امور سیاسی
۱۵۰	الف) تزویج «ام کلثوم» به عمر و اصرار وی
۱۵۰	ب) نشان دادن باطل بودن خلفا
۱۵۰	یکم) بیعت دیر هنگام
۱۵۱	دوم) اظهار مخالفت در مواضع متعدد
۱۵۲	ج) نپذیرفتن هیچ پستی از خلفا

۱۵۲.....	(د) اعتراض به بدعت‌ها و تبعیض نژادی
۱۵۳.....	۳. مُناشده‌ها
۱۵۳.....	۴. همدلی با مخالفان حکومت
۱۵۴.....	۵. پاک‌سازی جنبش از منافقان
۱۵۴.....	۶. تربیت نیرو و کادرسازی پنهانی
۱۵۵.....	۷. ایجاد منابع اقتصادی برای امامان بعدی
۱۵۵.....	اقدامات حضرت علی علیه السلام بعد از خلفا
۱۵۶.....	۱. عدم پذیرش حکومت در مرحله نخست
۱۵۶.....	الف) پایین آوردن توقع مردم
۱۵۷.....	ب) بالا بردن طاقت و توان مردم
۱۵۷.....	ج) نغمه نجات‌ها
۱۵۸.....	۲. قبول خلافت و بدعت مردم
۱۵۹.....	۳. تأکید بر ایمان، تقوا، زهد و جهاد
۱۶۰.....	۴. تبیین مسئله ولایت
۱۶۰.....	معرفی خود و بیان حقایق
۱۶۱.....	۵. از بین بردن بدعت‌ها و تحریف‌ها

بخش سوم: بررسی وضعیت جامعه در استقامت سغری

۱۶۹.....	۱. شرایط اجتماعی و فکری عصر عباسیان
۱۶۹.....	درآمد
۱۷۰.....	وضعیت اجتماعی
۱۷۰.....	۱. عیاشی
۱۷۱.....	۲. قصرها
۱۷۱.....	۳. جشن‌ها
۱۷۲.....	۴. بزم‌ها
۱۷۲.....	۵. بخشش‌ها
۱۷۳.....	۶. طعام‌ها
۱۷۳.....	توده مردم
۱۷۴.....	۱. وضعیت فکری

۱۷۴	۲. اعتزال.....
۱۷۵	۳. تغییر خط مشی فکری.....
۱۷۵	۴. تألیفات این دوره.....
۱۷۹	۲. وضعیت فکری و سیاسی - اجتماعی شیعه در آستانه عصر غیبت.....
۱۷۹	درآمد.....
۱۸۰	وضعیت فکری.....
۱۸۱	۱. اقدام عسکرین در زمینه فکری: حفظ اسلام و فرهنگ وحی.....
۱۸۲	۲. ایجاد آمادگی فکری برای ورود به عصر غیبت.....
۱۸۲	وضعیت سیاسی.....
۱۸۲	۱. انتقال عسکرین از مدینه به سامرا.....
۱۸۳	۲. شیوه‌های مبارزه سیاسی عسکرین.....
۱۸۴	وضعیت اجتماعی.....
۱۸۴	۱. ارتباط حداقل با امام.....
۱۸۵	۲. فشار.....
۱۸۵	۳. اخراج از سمت‌ها.....
۱۸۵	۴. گرفتن امکانات اقتصادی.....
۱۸۶	پایگاه اجتماعی رهبری شیعه.....
۱۸۶	۱. نفوذ امام هادی (ع) در بین امرا.....
۱۸۶	۲. در میان اهل کتاب.....
۱۸۷	۳. نزد شیعیان سامرا.....
۱۸۷	۴. نفوذ امام عسکری (ع) نزد خلفا.....
۱۸۷	۵. نزد وزرا.....
۱۸۸	۶. نزد طبیب متوکل.....
۱۸۸	۷. نزد اهل کتاب.....
۱۸۸	۸. در نزد شیعیان.....
۱۹۳	۳. زمینه‌سازی برای ورود شیعه به عصر غیبت.....
۱۹۳	درآمد.....

آماده سازی معصومین علیهم السلام تا عصر عسکریین علیهم السلام	۱۹۴
۱. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله	۱۹۴
۲. امام علی علیه السلام	۱۹۵
۳. حضرت فاطمه علیها السلام	۱۹۵
۴. امام حسن مجتبی علیه السلام	۱۹۶
۵. امام حسین علیه السلام	۱۹۶
۶. امام سجاد علیه السلام	۱۹۷
۷. امام باقر علیه السلام	۱۹۷
۸. امام صادق علیه السلام	۱۹۷
۹. امام کاظم علیه السلام	۱۹۸
۱۰. امام رضا علیه السلام	۱۹۸
۱۱. امام جواد علیه السلام	۱۹۹
اقدامات عسکریین.....	۱۹۹
۱. تبیین مسئله مهدی و غیبت ایشان.....	۱۹۹
۲. کاهش ارتباط مستقیم با شیعه.....	۲۰۰
۳. تقویت نهاد وکالت.....	۲۰۱
الف) مفهوم لغوی و اصطلاحی واژه وکالت.....	۲۰۱
ب) معرفی اجمالی نهاد وکالت.....	۲۰۱
ج) علل تشکیل نهاد وکالت.....	۲۰۲
یکم) لزوم ارتباط بین رهبری و پیروان.....	۲۰۲
دوم) جو خفقان عباسی و لزوم حفظ مکتب و شیعیان.....	۲۰۲
سوم) آماده سازی شیعه برای عصر غیبت.....	۲۰۳
چهارم) رفع بلا تکلیفی شیعه در عصر غیبت.....	۲۰۳
د) محدوده زمانی و مکانی فعالیت نهاد وکلا.....	۲۰۳
هـ) وظایف و شئون نهاد وکالت.....	۲۰۴
یکم) دریافت وجوه شرعی.....	۲۰۴
دوم) رسیدگی به اوقاف.....	۲۰۵
سوم) راهنمایی و ارشاد شیعیان و مناظره با مخالفان.....	۲۰۵
چهارم) نقش سیاسی نهاد وکالت.....	۲۰۶

۲۰۷	پنجم) نقش ارتباطی نهاد وکالت
۲۰۷	ششم) کمک به مظلومان و نیازمندان شیعه
۲۰۸	و) ویژگی‌های نهاد وکالت
۲۰۸	یکم) شرایط اعضا
۲۰۸	دوم) وظایف رهبری
۲۰۹	سوم) وظایف وکیل ارشد (سروکیل)
۲۰۹	چهارم) وظایف وکلای سیار
۲۰۹	پنجم) اصل اختفا و نهان‌کاری
۲۱۰	ز) جدایی از مهم‌ترین وکلا

بخش چهارم: بررسی تاریخ عصر غیبت صغری

۲۱۷	۱. وضعیت سیاسی، اجتماعی و فکری در عصر غیبت صغری
۲۱۷	درآمد
۲۱۸	وضع سیاسی جامعه و شیعه
۲۱۸	۱. وضعیت سیاسی «جامعه به طور عموم»
۲۱۸	الف) انتقال خلافت از سامرا به بغداد
۲۱۹	ب) ظهور قرامطه
۲۱۹	ج) کاهش قیام‌های علویان
۲۱۹	د) ظهور مهدی در شمال آفریقا
۲۲۰	ه) ظهور دولت‌های مستقل و خودمختار
۲۲۰	۲. وضعیت سیاسی «شیعه به طور خاص»
۲۲۱	۳. وضعیت اجتماعی «جامعه به طور عموم»
۲۲۱	الف) اختلافات مذهبی و فرقه‌ای
۲۲۱	ب) اختلافات قومی و قبیله‌ای
۲۲۱	ج) اختلافات طبقاتی
۲۲۲	د) عیاشی و خوش‌گذرانی
۲۲۲	ه) اسراف و تبذیرهای گسترده
۲۲۲	۴. وضعیت اجتماعی «شیعه به‌طور خاص»
۲۲۳	۵. وضعیت فکری «جامعه به‌طور عموم»
۲۲۳	الف) افکار و مکتب‌ها

۲۲۴	 (ب) تدوین کتاب‌های روایی
۲۲۴	 ۶. وضعیت فکری «شیعه به‌طور خاص»
۲۲۹	 ۲. تاریخ غیبت صغری و چگونگی آغاز آن
۲۲۹	 درآمد
۲۳۰	 آغاز غیبت
۲۳۰	 داستان سرداب (مکان غیبت)
۲۳۱	 فلسفه غیبت
۲۳۲	 ۱. سری از اسرار الهی
۲۳۲	 ۲. آزمایش و غربال انسان‌های صالح
۲۳۲	 ۳. ستم‌پیشگی انسان‌ها
۲۳۳	 ۴. آزادی از بیعت با طاغوت‌های زمان
۲۳۳	 ۵. حفظ جان امام مهدی علیه السلام
۲۳۳	 ۶. آمادگی جهانی
۲۳۴	 ویژگی‌های دوره غیبت صغری
۲۳۴	 اختلافات فرقه‌ای پس از شهادت امام عسکری علیه السلام
۲۳۷	 ۳. نواب اربعه در عصر غیبت صغری
۲۳۷	 درآمد
۲۳۸	 نواب اربعه
۲۳۸	 ۱. ابو عمرو، عثمان بن سعید عمروی
۲۳۹	 ۲. ابوجعفر محمد بن عثمان بن سعید عمروی
۲۳۹	 ۳. ابوالقاسم حسین بن روح نوبختی
۲۳۹	 ۴. ابوالحسن، علی بن محمد سمری
۲۴۱	 ملاک در نصب نواب اربعه
۲۴۱	 ۱. تقیه و رازداری
۲۴۱	 ۲. صبر و مقاومت
۲۴۲	 ۳. عقل و درایت
۲۴۲	 ۴. برنینگیختن حساسیت حاکمان

۲۴۲	چگونگی ارتباط نواب اربعه با شیعیان
۲۴۳	۱. ارتباط غیرمستقیم
۲۴۳	۲. ارتباط مستقیم
۲۴۴	وظایف و مسئولیت‌های نواب اربعه
۲۴۹	۴. وکلای عام حضرت در عصر غیبت صغری
۲۴۹	درآمد
۲۵۰	نصب وکلا
۲۵۱	وکلاي خائن و مدعیان دروغین وکالت
۲۵۱	۱. خیانت و فساد در نهاد وکالت
۲۵۲	الف) همام بن ابراهیم عباسی همدانی
۲۵۲	ب) قاری بن حاتم بن ماهویه قزوینی
۲۵۲	ج) عروة بن یحیی
۲۵۳	د) ابوجعفر، محمد بن علی الشافعی، (ابن ابی‌العزاقر)
۲۵۴	۲. مدعیان دروغین وکالت و بایان
۲۵۴	الف) ابوعبدالله، احمد بن محمد السیاری
۲۵۴	ب) حسین بن محمد بن بابا القمی
۲۵۵	ج) ابومحمد الشریعی
۲۵۵	د) محمد بن نصر النمیری الفهری

بخش پنجم: بررسی عصر غیبت کبری

۲۶۱	۱. تاریخ شیعه، نهضت‌ها و دولت‌های شیعی در عصر غیبت کبری
۲۶۱	درآمد
۲۶۲	شیعه در عصر غیبت کبری
۲۶۳	نهضت‌ها و دولت‌های شیعی در عصر غیبت کبری
۲۷۱	۲. مبارزات فکری و سیاسی علمای شیعه در عصر غیبت
۲۷۱	درآمد
۲۷۲	مبارزه فکری علمای شیعه در عصر غیبت
۲۷۲	۱. شیعه و مراحل آن
۲۷۲	الف) فقه و فقاہت در دوران حضور ائمه علیهم السلام

فهرست مطالب ۲۳

۲۷۳.....	ب) فقه و فقاہت شیعه در دوران غیبت صغری
۲۷۴.....	ج) فقه و فقاہت شیعه در دوران غیبت کبری
۲۷۴.....	۲. حوزه‌های علمیه و مراکز فقاہت شیعه در عصر غیبت کبری
۲۷۶.....	مبارزات سیاسی علمای شیعه در عصر غیبت کبری
۲۷۶.....	۱. زمینه‌های فعالیت سیاسی
۲۷۶.....	الف) در درون مرزهای دولت اسلامی
۲۷۷.....	ب) در بیرون از مرزهای دولت اسلامی
۲۷۷.....	۲. مراحل مبارزه و فعالیت‌های سیاسی
۲۸۳.....	۳. مدعیان مهدویت و بابت
۲۸۳.....	درآمد
۲۸۴.....	مدعیان دروغین
۲۸۹.....	کتابنامه